

ماریا آیوازیان

مریم رضائی (فرهنگستان زبان و ادب فارسی)

می‌دانی، اگر به تمامی خویش تمامی عشق را
طالب شوی، تمامی عشق از آن تو خواهد شد
و بی‌گمان تمامی آرزوها را در خانهٔ جانت در
آغوش خواهی کشید. (ماریا آیوازیان ترزیان)

ماریا آیوازیان - ترزیان در سال ۱۳۲۳ در تهران متولد شد و دوره‌های تحصیلات ابتدایی، متوسطه و دبیرستان را در مدارس ارمنیان تهران به پایان رسانید. او مدرک کارشناسی خود را در رشتهٔ ادبیات فارسی از دانشگاه تهران، مدرک کارشناسی ارشد را در رشتهٔ زبان و ادبیات ارمنی از دانشگاه تهران و مدرک دکتری خود را در رشتهٔ تاریخ (ایران‌شناسی) از فرهنگستان علوم جمهوری ارمنستان دریافت کرد. از سال ۱۳۵۵ کارشناس پژوهشی و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی بود و از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۷۹ در گروه زبان و ادبیات ارمنی دانشگاه آزاد اسلامی تدریس کرد و در پایان این دوره به‌عنوان استاد پرتلاش از ایشان تقدیر شد (پیمان، [آیوازیان ۱۳۸۱ الف]، ش ۲۰: ص ۵۴).

در سال ۱۳۷۴ سومین همایش زبان‌شناسی با همکاری دانشگاه علامه طباطبایی و پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، در روزهای ۵-۶ اسفند ۱۳۷۴ در دانشکدهٔ ادبیات

فارسی و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبایی برگزار شد. آیوزیان با ارائه مقاله‌ای با عنوان «نام‌های اشخاص در زبان ارمنی با ریشه ایرانی»^۱ در این همایش شرکت کرد. در همین سال با همکاری دکتر ادیب سلطانی مقاله «پیشنهادی جدید برای آوانگاری و حرف‌نگاری زبان ارمنی» را در همایش زبان‌شناسی شهر مونترال کانادا ارائه کرد. بنیاد ایران‌شناسی نخستین همایش ملی ایران‌شناسی را از ۲۷-۳۰ خردادماه سال ۱۳۸۱ در تهران برگزار کرد. آیوزیان در این همایش با ارائه مقاله‌ای با عنوان «ایران‌شناسی در ارمنستان»^۲ به شرح مختصری درباره تاریخ سیاسی - اجتماعی کشورهای ایران و ارمنستان و روابط بین دو کشور طی قرون متمادی، شرح حال مختصر نویسندگان، مترجمان و شعرای ارمنی، معرفی مراکز آموزشی و علمی مربوط به ایران‌شناسی در ارمنستان، معرفی کتابخانه ماتناداران - ایروان و موزه‌های مربوط به ایران‌شناسی پرداخت. در هفتم مهرماه سال ۱۳۸۳ به مناسبت شصتین سالگرد تولد ایشان، دانشکده شرق‌شناسی دانشگاه دولتی ایروان در ارمنستان مجلس بزرگداشتی با حضور استادان و دانشجویان این دانشگاه برگزار کرد. او در سال ۱۳۹۰ بازنشسته شد و سه سال بعد ایران را به مقصد آمریکا ترک کرد تا دورانی جدید از مطالعه را نزد تنها فرزندش دکتر ادوارد ترزین آغاز کند. دکتر ماریا آیوزیان در ۱۵ فروردین ماه ۱۳۹۸ چشم از جهان فرو بست.^۳

در سال ۱۳۸۲ آیوزیان با انتشار کتاب استاد هراچیا آچاریان و ایران‌شناسی^۴ زندگی‌نامه و فعالیت‌های علمی این زبان‌شناس برجسته ارمنی را در عرصه گسترده پژوهش‌های او معرفی کرد و با برشمردن آثار او درباره قوم‌شناسی ایرانی، جوامع ارمنیان ایران، زبان کردی و پژوهش در مذاهب ایرانی آچاریان را در زمره ایران‌شناسان نام برد (آیوزیان ۱۳۸۲: پیشگفتار).

۱. مجموعه مقاله‌های سومین کنفرانس زبان‌شناسی (۵-۶ اسفند ۱۳۷۴)، به کوشش یحیی مدرسی، محمد دبیرمقدم، تهران، ۱۳۷۶.

۲. مجموعه مقالات نخستین همایش ملی ایران‌شناسی (۲۷-۳۰ خردادماه ۱۳۸۱)، مسائل عمومی ایران‌شناسی، تهران، ۱۳۸۳.

۳. با سپاس فراوان از ادوارد ترزین فرزند دکتر آیوزیان که اطلاعات مفیدی از زندگی ایشان در اختیار من قرار دادند.

۴. آیوزیان - ترزین، ماریا، استاد هراچیا آچاریان و ایران‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ۱۳۸۲.

یکی از آثار مهم آچاریان، کتاب فرهنگ نام‌های خاص اشخاص در ارمنی است که در پنج جلد کلیه اسامی به‌کاررفته در میان ارمنیان از دوران باستان تا اواخر سده نوزدهم و اوایل سده بیستم را دربرمی‌گیرد. آیوزیان بر مبنای این اثر، در سال ۱۳۸۱ کتاب ریشه‌یابی نام‌های خاص ارمنی برگرفته از زبان‌های ایرانی را منتشر کرد.^۱ این مجموعه همه نام‌های اصیل ارمنی، نام‌های وام‌گرفته‌شده از زبان‌های گوناگون مانند آشوری، یونانی، عبری، ایرانی، ترکی و غیره را دربرمی‌گیرد و واژه‌های ریشه‌یابی‌نشده در مجموعه آچاریان تا حد مقدور ریشه‌یابی شده است (آیوزیان ۱۳۸۱: پنج، ده).

از دیگر وجوه مشترک دو فرهنگ ایران و ارمنستان، جشن‌های مشترکی است که قدمتی دوهزار و هفتصدساله دارد و امروزه ارمنیان این جشن‌ها را در قالب جشن‌های مذهبی دین مسیحیت برگزار می‌کنند (هویان ۱۳۸۳). این موضوع بن‌مایه انتشار مقاله‌ای با عنوان «جشن‌های مشترک میان ارمنیان و ایرانیان»^۲ در سال ۱۳۸۳ شد که در آن از جشن‌هایی نام برده شده است که همگی به‌معنای سال نو هستند و نام آنها ریشه در زبان اوستایی دارد. دوگان‌های زبان ارمنی و مترادفات آن در زبان فارسی تألیف دیگری از آیوزیان در سال ۱۳۸۴ است.^۳ او در این اثر به معرفی دوگان‌های زبان ارمنی به همراه مترادفات آن در زبان فارسی پرداخته و شباهت‌های این مکررات را در هر دو زبان بیان کرده است، مانند نام برخی از گیاهان، حیوانات و اصوات که در هر دو زبان حالت تکرار دارد.

یکی از جنبه‌های مطالعات آیوزیان، پرداختن به اشتراک‌های تاریخی و اسطوره‌ای ایران و ارمنستان است. با توجه به هم‌نژادی آرامنه و ایرانیان و نزدیکی جغرافیایی دو سرزمین به یکدیگر بدیهی است که این اقوام در زمینه‌های گوناگون از جمله ادیان و باورها تأثیرات متقابلی بر یکدیگر داشته‌اند. در سال ۱۳۹۱، آیوزیان دستاورد مطالعات خویش را در این زمینه در کتابی

۱. آیوزیان - ترزبان، ماریا، ریشه‌یابی نام‌های خاص ارمنی برگرفته از زبان‌های ایرانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ۱۳۸۱.

۲. آیوزیان - ترزبان، ماریا، «جشن‌های مشترک میان ارمنیان و ایرانیان»، فصلنامه پیمان، ش ۲۸، تهران، ۱۳۸۳.

۳. آیوزیان - ترزبان، ماریا، دوگان‌های زبان ارمنی و مترادفات آن در زبان فارسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ۱۳۸۴.

با عنوان اشتراکات اساطیری در منابع ارمنی و ایرانی منتشر کرد.^۱ ذکر این نکته بسیار مهم است که فرهنگ و دین ایرانی تأثیر عمیقی بر باورها و اعتقادات مذهبی و دینی ارمنیان داشته است، مانند اسامی برخی ایزدان که ریشه در نام ایزدان ایرانی دارد، مانند آرامزد، آناهید، واهگن، میهر، تیر و نیز باورها و اعتقادات مربوط به ارواح خیر و شر، دنیای زیرزمینی و غیره که میان ارمنیان نیز دیده می‌شود (آیوازیان ۱۳۹۱: ۷۵). در این کتاب به جایگاه ایزدانو آناهیتا در میان ارمنه و ایرانیان دوران باستان پرداخته و ریشه‌های اثرگذاری الهه ایرانی بر همتای ارمنی آن بررسی شده است. آیوازیان با مجله‌ها و مؤسسه‌های داخلی و خارجی کشور نیز همکاری داشته است: عضو هیئت علمی و تحریریه مجله ایران‌نامه چاپ جمهوری ارمنستان، عضو انجمن زبان‌شناختی زبان ارمنی آمریکا^۲ و مدتی نیز عضو هیئت تحریریه فصلنامه پیمان بود. از او آثار متعددی به‌جا مانده است که در ذیل به آنها اشاره می‌کنیم:

آساطوریان، گارنیک، «زازها قوم ناشناخته»، ترجمه ماریا آیوازیان، تحقیقات تاریخی، ش ۸، ۱۳۷۲؛

_____، «قوم گوران»، ترجمه ماریا آیوازیان، ایران‌شناخت، ش ۱، ۱۳۷۴؛

_____، «معتقدات یزیدیان»، ترجمه ماریا آیوازیان، یاد بهار، ۱۳۷۶؛

فوکس، روبرت آ، «هاینریش هوبشمان و جایگاه اصلی زبان ارمنی در گروه زبان‌های هندواروپایی»، ترجمه ماریا آیوازیان، پیمان، ش ۳-۴، ۱۳۷۵؛

تاجاریان، ایوت، «هنر خلاقیت آنتوان سوروگین»، ترجمه ماریا آیوازیان، پیمان، ش ۲۱، ۱۳۸۱؛
آیوازیان، ماریا، «وام‌واژه‌های ارمنی در زبان فارسی»، با همکاری گارنیک آساطوریان، فرهنگ، ش ۱۷، ۱۳۷۵؛

_____، «درگذشت دو دانشمند ایران‌شناس»، پیمان، ش ۷-۸، ۱۳۷۶؛

_____، «گزیده‌ای از نهج‌البلاغه به زبان ارمنی»، فرهنگ (ویژه بزرگداشت سال امام

۱. آیوازیان - ترزیان، ماریا، اشتراکات اساطیری در منابع ارمنی و ایرانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ۱۳۹۱.

علی (ع)، ش ۳۳-۳۶، ۱۳۷۹؛

- _____، «پژوهش درباره زبان ارمنی»، فرهنگ، ش ۳۷-۳۸، ۱۳۸۰؛
- _____، ریشه‌یابی نام‌های خاص ارمنی برگرفته از زبان‌های ایرانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ۱۳۸۱؛
- _____، «نظری اجمالی به تاریخ اجتماعی، سیاسی، اقتصادی دو کشور ایران و ارمنستان و آثار مورخان و نویسندگان ارمنی درباره ایران»، پیمان، ش ۲۰، ۱۳۸۱؛
- _____، «نگاهی به نام زنان در زبان ارمنی»، زن و فرهنگ (به مناسبت یکصدمین سالگرد تولد مارگارت مید)، پژوهشکده مردم‌شناسی با همکاری نشر نی، ۱۳۸۲؛

نقد کتاب:

Mirniya, Ali, *Kurdish Tribes and Tribal Confederations of Iran, Acta Kurdica*, vol.1, 1994.

منابع:

- آیوازیان، ماریا، ۱۳۸۱ الف، «نظری اجمالی به تاریخ اجتماعی، سیاسی، اقتصادی دو کشور ایران و ارمنستان و آثار مورخان و نویسندگان ارمنی درباره ایران»، پیمان، ش ۲۰.
- _____، ۱۳۸۱ ب، ریشه‌یابی نام‌های خاص ارمنی برگرفته از زبان‌های ایرانی، تهران.
- _____، ۱۳۸۲، استاد هراچیا آچاریان و ایران‌شناسی، تهران.
- _____، ۱۳۹۱، اشتراکات اساطیری در منابع ارمنی و ایرانی، تهران.
- نوری‌زاده، احمد، ۱۳۷۶، تاریخ و فرهنگ ارمنستان، تهران.
- هویان، آندرانیک، ۱۳۸۳، «اشتراکات و روابط فرهنگی ایرانیان و ارمنیان»، فصل‌نامه مطالعات ملی، ش ۱، س ۵.
- Schmitt, R., 1991, *The Bisitun Inscriptions of Darius the Great*, London.

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی